

Тогызбаева М.С.¹, Хаметова М.Ж.¹, Кадирханов Т.Ж.¹, Қайырбек Е.Қ.¹.

¹ «Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КЕАҚ

Қазақстан, Семей қаласы

e-mail.ru: togyzbaeva96@bk.ru

МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫ ШАХМАТ ОЙЫНЫ АРҚЫЛЫ ӨЗІН-ӨЗІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУЫ

Мақалада мүмкіндігі шектеулі балаларды шахмат ойына арқылы өзін-өзі жүзеге асыруы қарастырылды. Шахмат үйірмесін жүргізу арқасында мүмкіндігі шектеулі балалардың қоғамдастыққа әлеуметтенуі және максималды интеграциясы, шахматпен айналысуға қажетті жағдай жасау, психикалық қасиеттерін дамыту қажеттілігін қалыптастыру, олардың шахмат сабақтарының маңыздылығы мен қажеттілігін түсінуі. Шахмат үйірмесі арқылы нәтижелерге қол жеткізу жоспарланды. Мүмкіндігі шектеулі балаларды қоғамдастыққа әлеуметтендіру, қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру, шахмат саласындағы білім деңгейін арттыру қарастырылды. Үйірмеге және жарыстарға қатысу арқасында балалардың және ата-аналардың қалай өзгергенін байқауға болады.

Мақалада көтеріліп отырған мүмкіндігі шектеулі балаларға шахмат ойнауды үйрену олардың даму қиындықтарын жеңуге көмектеседі. Қарым-қатынас шеңберін кеңейтуге, өзін-өзі толық көрсетуге, өзін-өзі тану мүмкіндіктері бұл балаларға оқшаулануды жеңуге мүмкіндік береді. Шахмат ойынында мүмкіндігі шектеулі баланың тез және жан-жақты дамуы жүреді. Баланың сөз қорлары, кеңістіктікте қиялы мен абстрактілі ойлауы дамыйды және де қолдануға тиімді. Негізгі міндеттері болып табылады: мүмкіндігі шектеулі балалар үшін үздіксіз шахмат сабақтарын өткізу үшін жағдай жасау, спортшыларды дайындау, шахмат бойынша тұлғаларға арналған жарыстар мен дене шынықтыру сауықтыру іс-шаралар ұйымдастыру, маркетингтік және жарнама қызметтері арқылы оқушы жастар арасында шахматты насихаттау және танымал ету жүйесін құру, мектепте шахматтан тұрақты жарыстар өткізу.

Түйінді сөз: Мүмкіндігі шектеулі балалар, шахмат, турнир, үйірме, өзін-өзі жетілдіру, бейімделу.

Тогызбаева М.С.¹, Хаметова М.Ж.¹, Кадирханов Т.Ж.¹, Қайырбек Е.Қ.¹.

¹ «НАО «Университет имени Шакарима города Семей»

Қазақстан, г.Семей

e-mail.ru: togyzbaeva96@bk.ru

Самореализация детей с ограниченными возможностями здоровья посредством игры в шахматы

В статье рассмотрена самореализация детей с ограниченными возможностями здоровья через шахматное мышление. Социализация и максимальная интеграция детей с ограниченными возможностями в сообщество благодаря ведению шахматного кружка, созданию необходимых условий для занятий шахматами, формированию потребности в развитии психических качеств, осознанию ими важности и необходимости занятий шахматами. Достижение результатов планировалось через шахматный кружок. Рассматривались вопросы социализации детей с ограниченными возможностями в сообществе, формирования коммуникативных навыков, повышения уровня знаний в области шахмат. Благодаря участию в кружке и соревнованиях можно наблюдать, как изменились дети и родители.

Изучение игры в шахматы детям с ограниченными возможностями поможет преодолеть трудности их развития. Возможности расширения круга общения, полной самореализации, самореализации позволяют этим детям преодолеть замкнутость. В шахматной игре происходит быстрое и всестороннее развитие ребенка с ограниченными возможностями. Рационально и эффективно использовать в речи, пространственном воображении и абстрактном мышлении ребенка. Основными задачами являются: создание условий для проведения непрерывных занятий шахматами для детей с ограниченными возможностями, подготовка спортсменов, организация соревнований для лиц по шахматам и физкультурно-оздоровительных мероприятий, создание системы пропаганды и популяризации шахмат среди учащейся молодежи посредством маркетинговых и рекламных услуг, проведение регулярных соревнований по шахматам в школе.

Ключевые слова: Дети с ограниченными возможностями, шахматы, турнир, кружок, самореализация, адаптация.

M. Togyzbayeva¹, M. Khametova¹, T. Kadir Khanov¹, E. Kayyrbek¹.

¹Non-profit limited company «Semey University named after Shakarim»

Republic of Kazakhstan, Semey city

e-mail.ru: togyzbaeva96@bk.ru

Self-realization of children with disabilities through playing chess

The article discusses the self-realization of children with disabilities through chess thinking. The socialization of children with disabilities and the conduct of a chess club, the creation of the necessary conditions for chess lessons, the formation of the need for the development of mental qualities, maximum integration into the community due to their understanding of the importance and necessity of chess lessons. The achievement of the result was planned through a chess circle. The issues of socialization of children with disabilities in society, the formation of communication skills, increasing the level of knowledge in the field of chess are considered. Thanks to participation in the circle and competitions, you can observe how children and parents have changed.

Learning the game of chess for children with disabilities will help overcome the difficulties of their development. The possibilities of expanding the circle of communication, full self-realization, self-realization allow these children to overcome isolation. In the chess game there is a rapid and comprehensive development of a child with disabilities. Use it rationally and effectively in the speech, spatial imagination and abstract thinking of the child. The main tasks are: creating conditions for continuous chess lessons for children with disabilities, training athletes, organizing competitions for people in chess and physical fitness activities, creating a system of propaganda and popularization of chess among students through marketing and advertising services, holding regular chess competitions at school.

Key words: Children with disabilities, chess, tournament, circle, self-realization, adaptation.

Кіріспе.

Өзін-өзі тану әр адамға тән. Біздің кез-келгеніміз өзімізді әлемге танытуға, өзімізге тән әлеуетті ашуға мүмкіндік беретін саналы белсенділікке ұмтылады. Адам өзінің жеке мақсаттарын іздеуге негізделген, бұл оның өмірін маңызды және мағыналы етеді.

Өзін-өзі бағалаудың маңызды қажеттілігі адамға тән, сондықтан әркім өзінің "Мен"сөзін жүзеге асыруға тырысады. Өзін-өзі бағалау іс-әрекеттермен және жеке жетістіктермен тығыз байланысты. Маңызды компонент-сәттілік жағдайы. Табыс-бұл өзімізді құрметтеуге және өзін-өзі жетілдіруді жүзеге асыруға, яғни белсенді жұмысқа ынталандыруға мүмкіндік береді. Табыс қиындықты жеңу және қызмет мақсатына жету жағдайында туындайды.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды спортқа жақындату мәселесін шешуіңізге жылдары басымдық болып табылады. Олар үшін қолжетімді орта, жаңа ақпараттар енгізіліп, бейімделген дене шынықтыру мен спортқа бағдарламалар құрылуда. Алайда, көптеген мәселелер шешілмеген күйінде қалып отыр.

Осындай мүмкіндігі шектеулі балалардың дене шынықтыру және спорт жұмыстарын ұйымдастыру проблемалардың бірі болып табылады. Адаптивті дене шынықтыру – бұл мүгедектердің сәтті әлеуметтік бейімделуі мен интеграциясына ықпал ететін қуатты фактор. Адаптивті спорт

түрі ретінде, мүмкіндігі шектеулі балаларды спорт мектебі аясында әлеуметтендіруде орталық буын бола алар еді. Сондықтан бейімделген спорт денсаулықтарында ауытқулары бар балалардың дене шынықтыру мен спорт бұқаралық жұмысты дамытудың негізгі факторы ретінде белгілеу қажет.

Қазіргі уақытта денсаулық жағдайында шектеулері бар балалар үшін қол жетімді орта құру жағдайлары жақсарғанына қарамастан, даму процесі дене шынықтыру мен спорт жұмысы бойынша елімізде нашар сипатқа ие. Бұл, ең алдымен, тұжырымдама болмаған кезде көрінеді және спорт мектебінде дене шынықтыру мен спорттық жұмысты дамыту бағдарламалары нақты белгіленген мақсатпен, оны іске асырудың негізгі бағыттарымен, әр түрлі білім беру деңгейлеріндегі басқару.

Осыған байланысты шахмат спорт түрі мүмкіндігі шектеулі балаларды дене шынықтыру мен спортқа тарту тиімді тәсіл болып табылады. Статистикаға сәйкес, әлемде 600 миллионнан астам адамдар шахмат ойнайды. Шахмат ең танымал бейімделген спорт түрлерінің бестігіне кіреді, шахмат спорт түрі мүмкіндігі шектеулі жандарарасында ең көп сұранысқа ие.

Негізгі бөлім.

Бейімделу саласындағы іргелі зерттеулеріне сүйене отырып шахматты оқытудың негізгі мақсаттары анықталды, атап

айтқанда, шахмат құралдарымен мүмкіндігі шектеулі балалардың психикалық қасиеттерін дамытудың негізгі бағыттары анықталды:

- мүмкіндігі шектеулі балалардың қоғамдастыққа әлеуметтенуі және максималды интеграциясы;

- мүмкіндігі шектеулі балалар үшін шахматпен айналысуға қажетті жағдай жасау;

- олардың психикалық қасиеттерін дамыту қажеттілігін қалыптастыру, олардың шахмат сабақтарының маңыздылығы мен қажеттілігін түсінуі.

Осы бағыттарды іске асыру барысында мынадай нәтижелерге қол жеткізу жоспарлануда:

- мүмкіндігі шектеулі балаларды қоғамдастыққа әлеуметтендіру, қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру;

- шахмат саласындағы білім деңгейін арттыру, атап айтқанда жаңа білім алумен дағдылар қалыптастыру;

- психикалық әл-ауқаттың жақсаруы, бұл жалпы нығайтуға әкеледі;

- денсаулық, жұмыс қабілеттілігін арттыру;

- шахмат бұқарасының артуы;

- спорттық жарыстар жүйесін дамыту;

- спорттық нәтижелер деңгейін арттыру;

- ғылыми және ағартушылық-насихат жұмыстарын жандандыру.

Зерттеу нысаны - шахмат адамның зияткерлік-белсенділік әлеуетін өзектендіруге, әлеуметтендіруге, интеграциялауға және қоғамға реинтеграцияға қажеттіліктерін қанағаттандыратын бейімделген дене шынықтыру түрі ретінде.

Зерттеу пәні - шахматтың теориялық, теориялық-әдіснамалық және технологиялық негіздері оқыту, спорттық және бос уақытты өткізу жағдайында мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды оңалту құралы және тетігі ретінде.

Зерттеу гипотезасы. Бейімделгіш шахматты оқытудың, спорттың және рекреацияның теориялық тұжырымдамасы мен практикалық моделін әзірлеу мүгедек адамдардың зияткерлік дамуын ынталандырады деп ұйғарылды; осы негізде практикалық ұсынымдар кешенін әзірлеу декларативті емес, осы адамдар тобын оңалту процесінде іс-әрекет құзыреттілігін нақты қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Негізгі міндеттері болып табылады:

- мүмкіндігі шектеулі балалар үшін

үздіксіз шахмат сабақтарын өткізу үшін жағдай жасау;

- мүмкіндігі шектеулі балалар арасынан спортшыларды дайындау;

- шахмат бойынша тұлғаларға арналған жарыстар мен дене шынықтыру сауықтыру іс-шаралар ұйымдастыру;

- маркетингтік және жарнама қызметтері арқылы оқушы жастар арасында шахматты насихаттау және танымал ету жүйесін құру;

- мектепте шахматтан тұрақты жарыстар өткізу;

Жұмыс келесі бағыттар бойынша жүргізіледі:

1. Мүмкіндігі шектеулі балалардың дене шынықтыру мен сауықтыру жұмысы жүргізу.

2. Ақпараттық-әдістемелік қамтамасыз ету.

3. Ғылыми-зерттеу бағыты.

Ғылыми әдістеме.

Өзін-өзі тану әр адамға тән. Кез-келген адам бізге тән әлеуетті ашуға тырысады. Маңызды компонент – сәттілік жағдайы. Қиындықты жеңу және мақсатқа жету жағдайында табыс туындайды.

Шахмат ойнауды үйрену мүмкіндігі шектеулі балаларға даму қиындықтарын жеңуге көмектеседі. Қарым-қатынас шеңберін кеңейту, өзін-өзі толық көрсету, өзін-өзі тану мүмкіндіктері бұл балаларға оқшауландуды жеңуге мүмкіндік береді.

Шахмат ойынында мүмкіндігі шектеулі баланың тез және жан-жақты дамуы жүреді. Баланың сөз қорлары, кеңістіктікте қиялы мен абстрактілі ойлауы дамыйды.

Жұптық шахмат ойынында бала нұсқаулықтарды орындауға, ережелерді сақтауға үйренеді, бұл ерікті назар мен ерікті мінез-құлықтың дамуына тиімді әсер етеді.

Үйірме бағдарламасы бойынша оқыту шахмат барынша қарапайым және қол жетімді. Оқу кезінде сабақтарда арнайы ұйымдастырылған ойын әрекеті, шахмат дидактикалық ойындары мен оқу құралдарын қолдану маңызды.

Шахматты оқытудың бүкіл процесі қызықты ойынға негізделген. Тек осылай ғана бала материалды игереді, оған деген қызығушылықты жоғалтпайды.

Мүмкіндігі шектеулі балалар үшін, біздің спорт мектептетірек-қимыл аппараты бұзылған, мотор және интеллект саласындағы басқа балалармен жарысу қиын болып табылады.

Сондықтан жаттықтырушылар мұндай бала басқа балалармен "тең" немесе тіпті "басып оза" алатын аймақтарды құруы керек болды. Арнайы ұйымдастырылған іс-шаралар ерекше баланың қабілеттерін ерекшелейтін жағдай туғызды.

Кәдімгі білім беру саласы балаға мұндай мүмкіндіктер бермеуі мүмкін, өйткені бәрі бірдей қозғалады. Бірақ арнайы ұйымдастырылған іс-шаралар ерекше баланың қабілеттерін ерекшелейтін жағдай туғызады. Мұндай сала, мысалы, шығармашылық қызмет болуы мүмкін. Балаларымыз үшін біз шахмат ойынын алдық. Біздің авторлық жұмысымыздың атауы: "балалардың зияткерлік дамуы және өзін-өзі жүзеге асыруы, шахматы ойыны арқылы".

Қазіргі білім беру жүйесі балаларды оқыту мен тәрбиелеу сапасына елеулі талаптар қояды. Қазіргі уақытта спорт мектебінің қызметінің басым бағыттарының бірі олардың зияткерлік дамуы мен өзін-өзі жүзеге асыруға бағытталған жұмыс болып табылады. Біздің спорт мектептетірек-қимыл аппараты бұзылған балалардың зияткерлік дамуы мен өзін-өзі жүзеге асыруы бойынша жұмыс әртүрлі дәстүрлі және инновациялық формалар арқылы жүзеге асырылады. Ең тиімді формалардың бірі- "шахмат" спорттық-зияткерлік үйірмесінің жұмысы. Үйірменің мақсаты-тірек-қимыл аппараты бұзылған балалардың зияткерлік дамуы мен өзін-өзі жүзеге асыруы.

Шахмат ойыны баланың тез және жан-жақты дамуы жүреді. Сөз қорлары баланың есебінен жағдайды талдай, көре және жеке, салыстыру нәтижесі. Ойын баланы символдық әрекетке енгізеді. Кеңістіктік қиял мен дерексіз ойлауды дамытады.

Шахмат жұптық ойынында бала нұсқаулықтарды, талаптарды орындауға, ережелерді сақтауға үйренеді, бұл ерікті назар мен ерікті мінез-құлықтың дамуына тиімді әсер етеді. Ойынның бәсекелестік сипаты балалардың жетістікке және жеңіске деген ұмтылысын дамытуға; туындаған қиындықтарды жеңе білуге; қабілетінің дамуына; қарсыласын құрметтеу қабілетіне және бірыңғай ережелер бойынша ойнай білуге ықпал етеді. Шахмат ойнауды үйрету барысында балаларда арнайы терминология қалыптасады, сөздік кеңейтіліп, белсендіріледі.

"Шахмат" үйірмесінің жұмысы бір жылға, бір мезгілде бірнеше бағыт бойынша жоспарланады. Үйірме сабақтары қыркүйек

айының ортасында алдын-ала жұмыстан басталады, ол балалардың бұрын алған білімдерін, дағдыларын және шахмат ойнау дағдыларын анықтау үшін сынақ ойындарын өткізуден тұрады. Балаларды осы ойынға қызықтыру үшін шахмат ойынының тарихы, шахмат ойындарының түрлері туралы ақпарат беріледі. Содан кейін ересек топтардың спортшыларымен бірге шахмат ойнауды үйренгісі келетін балаларды іріктеу жүргізіледі.

Қазан айының басында алдын-ала жүргізілген жұмыстан кейін балаларды "шахмат" үйірмесінде оқыту басталады. Үйірме сабақтары аптасына 3 рет белгіленген күні және уақытында өтеді, жылына барлығы 36 сабақ, бір сабақтың ұзақтығы 45 минут. Балалар саны әр ересек топтан 5 – 7 адам.

Сабақтарда алынған білім мен дағдылар топта жаттықтырушылармен бірге немесе балалардың еркін іс-әрекетінде бекітіледі. Көбіне жаттығу ойындары, жарыс ойындары өтеді.

Үйірме жұмысының қорытындысы 3 кезеңде өткізілетін шахмат турнирлері болып табылады:

бірінші тур қаңтар айының басында бір топтың ойыншылары арасында өткізіледі, ойнай алатын және ойнағысы келетін әрбір бала оған қатыса алады;

екінші тур Наурыз айының ортасында жоғары топтың үздік ойыншылары арасында өткізіледі;

үшінші тур мамыр айының ортасында спорт мектептің үздік ойыншылары арасында өткізіледі.

Оқу процесі бірнеше кезеңнен тұрады:

1. Шахмат тақтасымен танысу. Мақсат балаларға шахмат ойынының негіздерін білуді жеңілдетіп қана қоймай, оларға жазықтықтағы кеңістіктік бағдарлауды игеруге, көлденең, тік, диагональ сияқты ұғымдармен танысуға, бүкіл тақтаны, сондай-ақ жеке өрісті көруге көмектеседі.

2. Фигуралар мен ломбардтармен танысу. Ол үшін өлеңдер, ойындар, ертегілер қолданылды. Мысалы, сіз "қайықта" ойнай аласыз, ол туралы ертегі айта аласыз, үйін шахмат тақтасында көрсете аласыз, оны киіндіріп, аң аулауды бастай аласыз. Фигуралар мен ломбардтар туралы білімді бекіту үшін мен "керемет дорба", "фигураларды тезірек орналастыратын", "ортақ нәрсе және олар қалай ерекшеленеді" сияқты әртүрлі шахмат

ойындарын қолданамыз.

3. Шахмат ойынының ережелерін үйрету. Балаларға ертегі айтып, оларды әртүрлі ережелермен таныстыру: шаршы және оппозиция ережелері, кастинг, шахмат белгілері.

4. Шахмат есептері мен этюдтерді шешу. Бұл кезеңде балалар әртүрлі мәселелерді шешуді үйренеді, комбинациялардың сиқырлы әлемімен танысады.

5. Шахмат ойыны. Бұл оқытудың практикалық бөлігі, оған бір мезгілде ойын сессиялары мен қызықты турнирлер қосылады. Балалар бәсекелестік пен бәсекелестік рухын біледі.

Үйірме жұмысында келесі жұмыс түрлері қолданылады:

- сабақ,
- бірлескен қызмет,
- жаттығу ойыны,
- жарыстар..

Шахмат турнирінің екінші турында балалар "шахмат" үйірмесінде бір жыл ішінде алған шахмат ойынының барлық білімдері мен дағдыларын, сондай-ақ зияткерлік қабілеттерін, ойын ережелері мен турнирдегі мінез-құлық ережелерін, қарсыласқа құрметпен қарауды, жеңіске деген ұмтылысты және лайықты түрде жоғарлауы білінеді.

Әр турнир алдында алдын-ала жұмыс жүргізіледі. Үздік ойыншылардан команда құрылады, команда капитаны таңдалады; балалар команданың атауын, ұранын, сәлемдесуін, эмблемасын ойлап табады; бірыңғай киім нысанын талқылайды.

Турнирдің ең басты және жауапты бөлігі-бұл жарыс түрінде өтетін ойын. Әр бала ойын ережелерін жақсы біледі және әр бала жеңіске ұмтылады.

Турнирдегі жанкүйерлер, әрине, үлкен топтардың балалары, аналар, әкелер, әпкелер, бауырлар. Олар ойынды құлшыныспен бақылап, пұттарын плакаттармен, жалаулармен, музыкалық үзілістермен қолдайды.

Турнир шахмат жарыстарын қорытындылаумен аяқталады. Қазылар алқасы

жеңімпаздарды таныстырады, олардың зияткерлік қабілеттерін, ережелерді жақсы білуін, ойын жылдамдығын атап өтеді.

Жеңімпаздар дипломдармен, жеңімпаз медальдарымен және естелік сыйлықтармен марапатталады. Қазылар алқасы барлық балаларға шахмат турниріне қатысқаны үшін, ақыл-парасаты, еңбекқорлығы мен тапқырлығы үшін алғыс білдіреді.

Шахмат үйірмесінің жұмысының нәтижесі сонымен қатар ата-аналардың пікірлері болып табылады, олар жыл бойы балаларымен шахматты ойнауды үйренді, дөңгелек үстел, сауалнама, ашық сабақтар, турнирлер, талқылаулар, мерекелерге белсенді қатысты.

Қорытынды.

Шахмат үйірмесін жүргізген және шахмат турнирлері өткізген кезінде спортшылардан байқағанымыз олардың денсаулығы мен психикасының жай-күйін міндетті түрде ескере отырып жүргізу керек деген қорытындыға келдік. Шахмат үйірмесі бойынша мүмкіндігі шектеулі балалар үшін арнайы оқыту бағдарламалары қажет.

Балаларды шахмат ойнауға үйрету бірден бірнеше функцияны орындады деп ойлаймыз.

Танымдық. Шахмат ойнай отырып, балалар ойлауды, логикалық ойлауды, өз әрекеттерін есептеуді, қарсыластың реакциясын алдын-ала білуді, салыстыруды үйренді. Бала көптеген жаңа және қызықты нәрселерді үйренді. Сонымен қатар, ойын қиял мен шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етті.

Тәрбиелік. Спорт мектепке келгенде көптеген балалар бір жерде отыра алмайтын және назар аударма алмайтын. Шахмат ұстамдылықты, жинақылықты, зейінділікті дамытты. Балалар өз бетінше шешім қабылдауға және сәтсіздіктерге сабырлы болуға үйренді.

Осылайша, шахмат мүмкіндігі шектеулі баланың сәтті дамуында маңызды рөл атқаратынын көреміз.

Әдебиеттер.

1. Арнайы педагогика: оқу. - әдіс. пособие/сост. С. Б. Нарзулаев, г.н. Попов, и. Н. Сафронова және т. б. Томск: Полиграф. "STAR" фирмасы, 2006. 147 б.
2. Барташников, а.в. қиылыстағы фигуралар: комбинаторлық ойлауды қалай үйрету керек / А. В. Барташников // шахмат шолуы. – 1998. – № 3. – Б. 72.
3. Вершинин, М. шахматшылардың ойлары: дис. ... д-ра пед. ғылым / Вершинин М. А. - Волгоград, 2005. – 506 с.
4. Гик Е.Я. Шахмат туралы әңгімелер-Мәскеу – ағарту, 1985. – 160 Б.

5. Грот, А. Шахматтағы ой мен таңдау / А. де Грот. – М.: Элем, 1965. – 301 Б.
6. Махов, а.с. қазіргі жағдайда бейімделген дене шынықтыру бойынша мамандар мен бакалаврларды даярлау мәселелері / А. С. Махов, и. В. Тимофеева // дене шынықтыру: тәрбие, білім беру, жаттығу. – 2011. – № 1. – Б.29-31.
7. Михайлова, и. в. мүгедек балаларды шахматқа бейімдеп оқыту технологиясы: теория және практика / и.в. Михайлова, С. В. Шмелева, А. С. Махов // дене шынықтыру теориясы мен практикасы. – 2015. – № 7. – Б.38-41.
8. Некрасова, О.А. инклюзивті білім беруді жүзеге асыру аясында мектепке дейінгі білім берудің педагогикалық кадрларын "ерекше" балалармен жұмыс істеуге дайындау//ғылыми пікірталас: Қазіргі әлемдегі инновациялар. 2016. № 2-2. Б.43-46.
9. Петросян Т. В. шахмат дәрістері / құрастырушы. Шехтман; Алғы Сөз. Г. Каспарова. - Дене шынықтыру және спорт, - Мәскеу, 1989. – 175 б.
10. Петрушина, н.м. балаларға арналған шахмат оқулығы: оқу-әдістемелік құрал. - Ростов н / Д Феникс, 2007. – 221 Б.
11. Родионов, а. в. спорттық нәтижеге психологиялық факторлардың әсері / А. В. Родионов. – М.: дене шынықтыру және спорт, 1983. – 112 Б.

References

1. Special pedagogy: studies. - method. the manual/comp. S.B. Narzulaev, G.N. Popov, I.N. Safronova, etc. Tomsk: Polygraph. The firm "STAR", 2006. 147 p.
2. Bartashnikov, A.V. Figures at the crossroads: how to train combinatorial thinking / A.V. Bartashnikov // Chess Review. - 1998. - No. 3. - p. 72.
3. Vershinin, M.A. Theory of designing the system of formation of logical thinking of chess players: dis. ... doctor of pedagogical Sciences / Vershinin M.A. - Volgograd, 2005. - 506 p.
4. Geek E.Ya. Conversations about chess - Moscow: Prosveshchenie, 1985. - 160 p.
5. Groot, A.De. Thought and choice in chess / A.De Groot. - M. : Mir, 1965– - 301 p.
6. Makhov, A.S. Problems of training specialists and bachelors in adaptive physical culture in modern conditions / A.S. Makhov, I.V. Timofeeva // Physical culture: upbringing, education, training. - 2011. - No. 1. - pp. 29-31.
7. Mikhailova, I.V. Technology of adaptive chess training for disabled children: theory and practice / I.V. Mikhailova, S.V. Shmeleva, A.S. Makhov // Theory and practice of physical culture. - 2015. - No. 7. - pp. 38-41.
8. Nekrasova, O.A. Preparation of teachers of preschool education to work with "special" children in the framework of the implementation of inclusive education//Scientific discussion: innovations in the modern world. 2016. No. 2-2. pp. 43-46.
9. Petrosyan T.V. Chess lectures / Compiled by E. I. Shekhtman; Foreword by G. Kasparov. - Physical culture and sports, - Moscow, 1989. - 175 p.
10. Petrushina, N. M. Chess textbook for children: educational and methodical manual. - Rostov n/A Phoenix, 2007. - 221 p.
11. Rodionov, A.V. The influence of psychological factors on sports performance / A.V. Rodionov. - M. : Physical culture and sport, 1983. - 112 p.

Тогызбаева Мариям Сериковна

Лауазымы: денешынықтыру және спорт мамандығының магистранты, «Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті»КЕАҚ

Пошталық мекен-жайы: 071411, Қазақстан Республикасы, Шығыс Қазақстан облысы, Семей қаласы, Халықаралық көш, 86- 60

Ұялы тел: +7 747 1097332

e-mail: togyzbaeva96@bk.ru

Хаметова Мәдина Жоламанқызы

Лауазымы: денешынықтыру және спорт мамандығының магистранты, «Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КЕАҚ

Пошталық мекенжайы: 071409, Қазақстан Республикасы, Шығыс Қазақстан облысы, Семей қаласы, Шульбинск көшесі, 10 үй

Ұялы тел: +7 707 7487697

e-mail: khametova.madina@gmail.com

Кадирханов Тлек Жумакелдиұлы

Лауазымы: дене шынықтыру және спорт мамандығының магистранты, «Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КЕАҚ

Пошталық мекен-жайы: 071411, Қазақстан Республикасы, Шығыс Қазақстан облысы, Семей қаласы, Турксибск көш., 53-105

Ұялы тел: +7707 877 1996

e-mail: tszyu96@bk.ru

Қайырбек Ерасыл Қайырбекұлы

Лауазымы: денешынықтыру және спорт мамандығының магистранты, «Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КЕАҚ

Пошталық мекен жайы: 070412, Қазақстан Республикасы, Шығыс Қазақстан облысы, Семей қаласы, Дене шынықтыру көш., 2- 98

Ұялы тел: +7 778 4706427

e-mail: kaiyrbek.yerassyl@gmail.com

Тогызбаева Мариям Сериковна

Должность: магистрант специальности физическая культура и спорт, НАО «Университет имени Шакарима города Семей»

Почтовый адрес: 071411, Республика Казахстан, Восточно-Казахстанская область, г.Семей, ул. Народная, 86- 60

Сот.телефон: +7 747 109 7332

e-mail: togyzbaeva96@bk.ru

Хаметова Мәдина Жоламанқызы

Должность: магистрант специальности физическая культура и спорт, НАО «Университет имени Шакарима города Семей»

Почтовый адрес: 071409, Республика Казахстан, Восточно-Казахстанская область, г.Семей, ул. Шульбинская, 10

Сот.телефон: +7 707 748 7697

e-mail: khametova.madina@gmail.com

Кадирханов Тлек Жумакелдиұлы

Должность: магистрант специальности физическая культура и спорт, НАО «Университет имени Шакарима города Семей»

Почтовый адрес: 071411, Республика Казахстан, Восточно-Казахстанская область, г. Семей, ул. Турксибская , 53 - кв 105

Сот.телефон: +7 707 877 1996

e-mail: tszyu96@bk.ru

Қайырбек Ерасыл Қайырбекұлы

Должность: магистрант специальности физическая культура и спорт, НАО «Университет имени Шакарима города Семей»

Почтовый адрес: 070412, Республика Казахстан, Восточно-Казахстанская область, г.Семей, ул.Физкультурная, 2, кв. 98

Сот.телефон: +7 778 470 6427

e-mail: kaiyrbek.yerassyl@gmail.com

Togyzbayeva Mariam Serikovna

Position: Master's student of the specialty physical culture and sports, Non-pro fit limited company «Semey university named after Shakarim»

Postal address: 071411, Republic of Kazakhstan, East Kazakhstan region, Semey, Narodnaya str . 86 sq . 60

Mob.phone: +7 747 109 7332

e-mail: togyzbaeva96@bk.ru

Khametova Madina Zholamankyzy

Position: Master's student of the specialty physical culture and sports, Non-pro fit limited company «Semey university named after Shakarim»

Postal address: 071409, Republic of Kazakhstan, East Kazakhstan region, Semey, Shulbinskaya str., 10

Mob.phone: +7 707 748 7697

e-mail: khametova.madina@gmail.com

Kadir Khanov Tlek Zhumakeldiuly

Position: Master's student of the specialty physical culture and sports, Non-profit limited company «Semey University named after Shakarim»

Postal address: 071411, Republic of Kazakhstan, East Kazakhstan region, Semey, 53 Turksibskaya str . - sq. 105

Mob.phone: +7 707 877 1996

e-mail: tszyu96@bk.ru

Kaiyrbek Yerasyll Kaiyrbekuly

Position: Master's student of the specialty physical culture and sports, Non-profit limited company «Semey University named after Shakarim»

Postal address: 070412, Republic of Kazakhstan, East Kazakhstan region, Semey, Fizkulturnaya str . 2 sq98

Mob.phone: +7 778 470 6427

e-mail: kaiyrbek.yerassyl@gmail.com